

İSRAİL-FİLİSTİN MESELESİNDE OSLO SÜRECİ: ÇÖZÜM MÜ, ÇÖZÜLME Mİ?

DR. MEHMET FATİH ARSLAN

Öğretim Üyesi İSTANBUL ÜNİ.

“

İlk dönemlerde Filistin toprakları üzerinde ilan edilen devletin ya muvakkaten kurulduğu ve İngiliz mandası gibi kısa süre sonra bölgeyi terk edeceği varsayıyordu ya da işgalin sadece Filistin halkını ilgilendiren bir sorun olduğu vehmediliyordu. Ancak 25 yıllık süreçte İsrail diğer Arap ülkeleri aleyhine sınırlarını genişletince İsrail'in varlığının tüm bölgeyi ilgilendirdiği Arap hükümetleri tarafından fark edilmeye başlandı.

”

1 1948-1973 yılları arasında yaşanan dört savaştan da İsrail'in galip ayrılması, başlangıçta Filistinlilerin meselesi gibi gördükleri problemin nasıl formüle edileceği Arap yöneticilerinin kafasını oldukça karıştırdı. Zira ilk dönemlerde Filistin toprakları üzerinde ilan edilen devletin ya muvakkaten kurulduğu ve İngiliz mandası gibi kısa süre sonra bölgeyi terk edeceği varsayıyordu ya da işgalin sadece Filistin halkını ilgilendiren bir sorun olduğu vehmediliyordu. Ancak 25 yıllık süreçte

İsrail diğer Arap ülkeleri aleyhine sınırlarını genişletince İsrail'in varlığının tüm bölgeyi ilgilendirdiği Arap hükümetleri tarafından fark edilmeye başlandı. Çözüm konusunda faydalı hiçbir girişimi olmamasına rağmen İslam dünya-

sının geri kalanını bu sorundan itinayla uzak tutan Arap Birliği, Pan Arabizm ülküsü doğrultusunda meseleyi bir Arap-İsrail çatışmasına indirgemekle yetindi. İslam dünyasının ve özellikle Filistin halkının ödediği ağır bedele rağmen hâlen birçok Arap başkentinde sorunun kökenlerine ilişkin sağlıklı bir kavrayışın olduğunu söylemek zordur.

“

Madrid Barış Konferansı 30 Ekim 1991'de başladı. Ev sahipliğini ABD Başkanı Bush ve Sovyetler Birliği Lideri Mihail Gorbachev'in birlikte yürüttüğü konferansın görünürdeki amacı, Mısır dışındaki Arap ülkeleri ile İsrail'in sorunlarını müzakere etmelerini sağlamaktı.

”

MADRİD KONFERANSI

6 Mart 1991'de dönemin ABD Başkanı George Herbert Walker Bush, Amerikan Kongresi'nde yaptığı konuşmada “İsrail-Arap çatışmasını bitirme zamanı gelmiştir” dedi. Bu konuşmadan 6 ay sonra Madrid Barış Konferansı 30 Ekim 1991'de başladı. Ev sahipliğini ABD Başkanı Bush ve Sovyetler Birliği Lideri Mihail Gorbachev'in birlikte yürüttüğü konferansın görünürdeki amacı, Mısır dışındaki Arap ülkeleri ile İsrail'in sorunlarını müzakere etmelerini sağlamaktı. Ancak kısa sürede meselenin İsrail lehine tavizler için katılımcı ülkelere diplomatik baskı yapmak, İsrail'e Arap halklarının gözünde meşruiyet kazandırmak, İsrail ile bazı Arap ülkeleri arasında diplomatik

ilişkileri başlatmak ve en önemlisi de Filistin meselesinin bir Arap-İsrail çatışması olarak tescillenmesini sağlamak olduğu ortaya çıktı.

Üç gün süren konferans herhangi bir çözüm üretmedi. Zaten İsrail'in herhangi bir çözüm önerisine açık olmadığı ortadaydı. Zira her şeyden önce Filistin tarafının bağımsız bir heyetle katılımına bile şiddetle karşı çıkmıştı. Ancak İsrail, esas amacı olan meşru bir aktör olarak tanınma ve ABD'nin diplomatik baskı gücünü kullanabildiğini gösterme hususunda başarılı oldu. İsrail'in Madrid'de elde ettiği bir diğer büyük kazanım ise Arap ülkelerini bir birlik hâlinde müzakerelerin mümkün olmadığına, teke tek görüşmelerde daha çok kazanım elde edebileceklerine ikna etmesiydi.

OSLO'YA AÇILAN KAPI: GİZLİ GÖRÜŞMELER

Madrid'den Washington'a taşınan barış görüşmelerinin tıkanması üzerine Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), Norveç İşçi Partisi'nden İsrail ile gizli bir biçimde aracısız olarak masaya oturmak için ara buluculuk etmelerini istedi. Ancak Norveç'in barış görüşmeleri için seçilmesinin süreç üzerindeki etkileri ve Filistin tarafı için oluşturduğu diplomatik yük daha sonra çok net bir biçimde anlaşılacaktı. Zira o dönem Norveç Parlamentosunun yarısından fazlası İsrail Dostluk grubuna üyeydi. Özellikle Norveç İşçi Partisi ve Norveç Sendikalar Birliği, İsrail için çok önemli bir lobi grubu gibi çalışmaktaydı. Zira onlara göre İsrail, destekledikleri sosyalist-demokratik tec-

rübenin canlı bir örneği niteliğindedeydi. Özellikle o sıralar çok yaygın olan sosyalist eğilimli partiler arasındaki dayanışma, Norveç İşçi Partisi ile İsrail'deki İşçi Partisi arasında da oldukça güçlüydü. Bu yönüyle Norveç, o dönemde Avrupa devletleri içinde İsrail'e en yakın ülke sayılabilir.

“

İsrail tarafının baş müzakerecisi Yossi Beillin'di. Bu müzakereler boyunca Norveç tarafının desteğinden örtük ama etkili biçimde yararlanan İsrail tarafı, görüşmelerin seyrinden oldukça memnundu. O günlere dair anılarında eski İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres, Norveçlileri kendileri için cennetten gönderilen bir hediyeye benzetecekti.

”

Görüşmelere Filistin tarafı adına Yaser Arafat'ın tensibiyle Ahmed Kurey (Ebu Ala) katılırken İsrail tarafının baş müzakerecisi Yossi Beillin'di. Bu müzakereler boyunca Norveç tarafının desteğinden örtük ama etkili biçimde yararlanan İsrail

tarafı, görüşmelerin seyrinden oldukça memnundu. O günlere dair anılarında eski İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres, Norveçlileri kendileri için cennetten gönderilen bir hediyeye benzetecekti. Örneğin Norveç tarafının önerisi gibi gözükse ama aslında deneyimli İsrail diplomatları tarafından ortaya atılan prensibe göre iki taraf, en kolay meselelerle başlayacak ve sonrasında zor konuları tartışmaya geçecek; böylece görüşmeler sekteye uğramayacaktı. Bu, İsrail için sorun teşkil eden noktaların sonraya bırakılması ve İsrail için avantaj teşkil edecek şekilde tali hususların önce karara bağlanması demektir. Söz gelimi turizm, eğitim, yerel yönetimler gibi ikincil öneme sahip meselelerde İsrail pazarlıkta elini güçlendirmek için Filistin tarafının isteklerini ve Filistin yönetiminin Gazze ve Eriha'da küçük bir varlığının olmasını onaylayacak, ikinci turda ise can alıcı hususlarda Filistinli delegasyondan tavizler koparacaktı.

Gizli görüşmelere gözde diplomatlarından Uri Savir'i de delege eden Peres, süreci kendileri lehine hızlandırmayı amaçlıyordu. Ambiyans o kadar Filistin tarafının aleyhine

tanzim edilmişti ki Norveçli yetkililer Uri Savir'i görüşmelerin gerçekleştirildiği otel yerine evlerinde ağırlamışlardı. Savir gelir gelmez görüşmeleri bitirmesi gereken üç şart koşmuştu: Kudüs ve mültecilerin dönüşü müzakere konusu edilmeyecek, uluslararası aktörler ve Birleşmiş Milletler (BM) aracı kılınmayacak, göstermelik olan açık görüşmeler sürdürülecekti. İlginç bir biçimde Yaser Arafat'ın temsilcisi Kurey bu üç şartı da kabul etmişti. Tüm bu tavizlerden sonra İsrail tarafı son hamlesini yaparak görüşmelerin dışişleri adına yürütüldüğünü belirterek Başbakan İzak Rabin'in temsilcisinin de görüşmelerde yer almasını istedikler. Sertliği ve uzlaşmaz tavrı ile bilinen Joel Singer görüşmelere dâhil olması İsrail tarafının tüm inisiyatifi ele geçirdiğini ve Filistin tarafının psikolojik olarak çöktüğünü göstermekteydi. Nitekim Singer anılarında “Sorduğum yüz soruya yüz cevap aldığıma değil, cevaplara karşılık hiçbir soru almadığıma şaşırımdım” diye yazacaktı. Uri Savir de Peres'e durumu şu sözlerle özetler: “Sayın Bakanım, bu insanlarla acilen bir anlaşma imzalamazsak büyük aptallık etmiş oluruz.”

Görüşmelerden sonra Singer, dikkatlice tanzim edilmiş bir metni Filistin delegasyonuna sundu. Şartların ağırlığı karşısında Kurey, Tunus'a giderek metni Arafat'a takdim etti. Bu sırada Oslo'da bulunan İsrail heyetine Peres de katılmıştı. İki taraf arasında yedi saatlik telefon görüşmeleri sonunda FKÖ, İsrail tarafından oluşturulan anlaşma şartlarını kabul etti. 13 Eylül 1993'te yapılacak imza töreni öncesinde Arafat, İsrail'in barış ve

güvenlik içinde yaşama hakkını tanıdığını ve 242 ve 338 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararlarını kabul ettiğini belirtti. Bu tavizlere karşılık İzak Rabin İsrail hükümetinin Filistin Kurtuluş Örgütü'nü Filistin halkının yegâne temsilcisi olarak tanıdığını, Orta Doğu Barış Süreci çerçevesinde FKÖ ile müzakerelere hazır olduğunu söylemekle yetindi.

“

Zira kapalı hususları güçlü olan tarafın de facto olarak belirleyeceğini bilen İsrail, anlaşmada Filistin yönetimi için yetki ve mekân tahdidi yaparken İsrail ordusunun yetki alanı için tanımlamalardan kaçınmıştır.

”

İlkeler Bildirgesi'nde, İsrail'in denetimi dışında bir Filistin egemenliği söz konusu değildir. Bildirgede birçok nokta özellikle kapalı bırakılmıştır. Zira kapalı hususları güçlü olan tarafın de facto olarak belirleyeceğini bilen İsrail, anlaşmada Filistin yönetimi için yetki ve mekân tahdidi yaparken İsrail ordusunun yetki alanı için tanımlamalardan kaçınmıştır. Daha önemlisi, metinde bağımsız bir Filistin devletinden ve Kudüs'ün statüsünün nasıl belirleneceğinden bahsedilmez. Süreci tamamlamak üzere Oslo II Anlaşması diye tabir edilen “Batı Şeria ve Gazze Şeridi Konusunda Geçici Anlaşma”, İzak Rabin ve Yaser Arafat tarafından 28 Eylül 1995'te Beyaz Saray'da imzalanmıştır. Ancak bu anlaşma da sorunları çözmek yerine İsrail'in daha fazla avantaj elde etmesini

sağlamıştır. Örneğin, anlaşmada C Bölgesi olarak adlandırılan, İsrail'in her alanda tam yetkili olduğu bölgeler belirlenmiştir. Buna dayanarak İsrail yeni işgalci yerleşim birimleri inşa ettiği gibi buraya giden yollar da açarak askerî ve siyasi anlamda Filistin'in otoritesini daha da sınırlandırmıştır ve bir Filistin devletinin imkânını tamamen reddetmiştir.

OSLO SONRASI DÖNEM

Filistin topraklarının %78'inden vazgeçen Filistin yönetimi geriye kalan %22 üzerinde bağımsız bir devlet kuramadı. Buna karşılık İsrail uluslararası arenada bu anlaşma ile daha fazla etki sahibi olmayı ve “barışı sağlayan devlet” şeklinde kendini konumlandırmayı amaçladı. Sadece siyasi değil Intel gibi büyük şirketlerden gelen yatırımlar, Çin ve Japon gibi Asya ülkelerinden sermaye akışı ile İsrail ekonomik olarak da Oslo'dan büyük avantaj elde etti.

İsrail adeta kendisinin hazırladığı bu anlaşmayı sayısız defa ihlal etti. İnşa edilen yeni yerleşim birimleri anlaşmanın işgale mâni olmayacağını defalarca ortaya koydu. Filistin yönetimine teslim et-

mesi gereken vergi gelirlerini anlaşma dışı taleplerinin yerine getirilmesi için Demokles'in kılıcı gibi kullanan İsrail, bu konuda da hiçbir zaman güven telkin etmemiştir. Ayrıca Ramallah başta olmak üzere, Oslo Anlaşması'nda Filistin yönetiminin güvenliği sağlamakla tek yetkili olduğu bölgelerde baskınlar düzenleyip tutuklamalar yapması İsrail tarafından bir “hak” olarak ileri sürülmüştür.

Bu durum, Oslo Anlaşması'nın Filistin halkına tam olarak neyi verdiğini sorgulamayı zorunlu kılıyor. Filistin yönetiminin anlaşma iradesine rağmen içme suyu gibi en temel yaşam hakları ve oy kullanmak gibi en temel demokratik hakları yok sayılan Filistin halkı, Oslo Anlaşması'na olan inancını uzun zamandır yitirmiş görünüyor. Sonuç olarak Filistin'de yapılması planlanan seçimler sonrası Oslo'yu tartışmaya açmak, hatta Oslo'da yapılacak düzenlemeler önermek, kabul edilmemesi hâlindeyse anlaşmayı askıya almak Filistin tarafı için masadaki seçeneklerden birisi. Oslo gereği İsrail ile yürütülen güvenlik iş birliğinin dondurulması bile İsrail'i müzakere masasına çekmeye yetecektir. ■